G HMP
Galerie hlavního
města Prahy

Pomník Jana Palacha
od Johna Hejduka

Doprovodný edukační online list

k pomníku ze sbírky veřejné plastiky Galerie hlavního města Prahy

Připravili jsme pro Tebe edukační list k pomníku Jana Palacha. Jeho smyslem je přiblížit realizaci objektové instalace, která je věnována jeho osobnosti a je umístěna na Alšově nábřeží, v blízkosti Filozofické fakulty na Palachově náměstí v Praze, tedy na místě, které je přímo spojeno s Palachovým životem. Autorem tohoto pomníku je americký architekt s českými kořeny John Hejduk (1929–2000). Jedná se o dva monumentální objekty s názvem *Dům matky a Dům syna*, které jsou doplněny pamětní deskou s textem básně Davida Shapira, která se stala inspirací pro tuto realizaci. V listech najdeš zajímavé informace o tomto díle, jeho autorovi Johnu Hejdukovi, příběh Jana Palacha a výtvarný úkol inspirovaný samotným dílem.

Tyto listy si můžeš vytisknout a jít si pomník prohlédnout přímo na Alšovo nábřeží nebo si je užít v pohodlí svého domova.

POMNÍK JANA PALACHA NA ALŠOVĚ NÁBŘEŽÍ

DŮM SYNA A DŮM MATKY

Pomník Jana Palacha tvoří dva objekty – *Dům matky* a *Dům syna*. Každý z těchto objektů je podle myšlenky jejich autora svým způsobem zároveň „lidskou bytostí“. Autorem návrhu je významný americký architekt s českými kořeny – John Hejduk (1929–2000). Od vytvoření prvotního návrhu až k samotné realizaci a osazení pomníku uplynulo přes 30 let. Osazení a odhalení proběhlo 16. ledna 2016, tedy přesně 47 let po Palachově činu, kdy se na protest vůči sovětskému vlivu na Československo a pasivitě obyvatel polil hořlavinou a zapálil na Václavském náměstí v Praze, následně dne 19. ledna 1969 na následky popálenin zemřel. Tento pomník je součástí souboru veřejné plastiky, kterou má Galerie hlavního města Prahy ve správě.

↑ Pomník Jana Palacha, Alšovo nábřeží, Staré Město, Praha ↑

i KDO BYL JOHN HEJDUK

John Hejduk byl americký architekt, pedagog a konceptuální umělec, který žil v letech 1929 až 2000 v New Yorku. Ve své architektonické tvorbě podporoval přesahy – používal jazyk poezie, hudby, literatury a dalších oborů umění. Bylo pro něj typické poetické vidění architektury a u svých studentů podporoval představivost a hravost. Od roku 1964 působil na univerzitě Cooper Union jako pedagog a v letech 1975–2000 jako děkan. John Hejduk byl členem architektonické skupiny New York Five (Peter Eisenman, Michael Graves, Charles Gwathmey, John Hejduk a Richard Meier).

Hejduk vytvářel poetické až figurativní skici samostatných architektonických struktur – tzv. masky a maškary, patřící do cyklu 26 architektonických studií a kresebných návrhů, které ilustrují jeho bohatý imaginární svět inspirovaný maškarními reji renesanční Itálie a barokní Evropy.

Jeho masky jsou spíše architektonické útvary s humanoidními nebo zoomorfními prvky než modely domů, více sochy než obydlí. Objevují se i jako příbytky různých fiktivních obyvatel – *Dům básníka, Dům malíře, Dům lékaře* nebo *Dům hudebníka*.

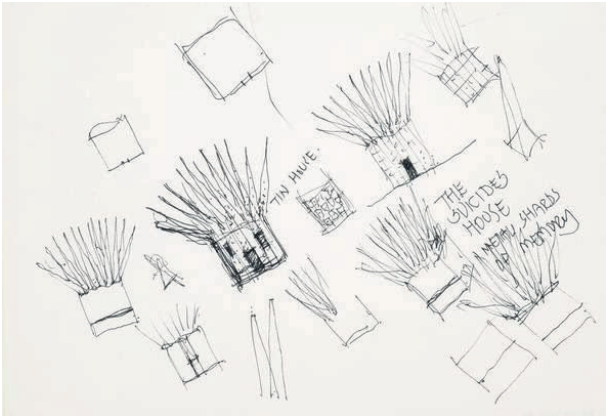

↑ skici z 80. let 20. století

PŘÍBĚH POMNÍKU

1 / SKICA POMNÍKU

Dům sebevraha (*Dům syna* v kontextu pomníku Jana Palacha) se poprvé objevuje v Hejdukových kresbách v letech 1980 až 1982. Prvotní inspirací se pro něj stal obraz Paula Cézanna – *Dům sebevraha* z roku 1873. Jedná se o pohled na dům, který je zastřený holými větvemi trčícími k nebi jako rozevřené prsty. K tomuto motivu se Hejduk vrací v roce 1985, kdy se setkává s básníkem Davidem Shapirem. Od původního názvu *Dům sebevraha* a *Dům matky sebevraha* se po vzájemné dohodě mezi GHMP a realizátory pomníku upustilo, protože v českém kontextu není spojení Palachova jména se sebevraždou akceptovatelné.

Básník David Shapiro, přítel Johna Hejduka, se koncem 60. let velmi zajímal o dění v tehdejších socialistických státech střední Evropy a svou báseň *Pohřeb Jana Palacha* napsal po zhlédnutí autentických záběrů na stanici BBC v lednu 1969. Hejduk po setkání s básní doplňuje k *Domu sebevraha/syna* ještě párovou sochu *Domu matky* a vytváří tak koncept budoucího pomníku.

Některá díla z cyklu Hejdukových masek byla realizována díky jeho studentům – např. v Berlíně,

↑ obraz od Paula Cézanna, *Dům sebevraha* z roku 1873

↑ zleva: David Shapiro, John Hejduk a Václav Havel, 1991

Miláně, Londýně, Oslu a Rize, jednalo se však o dočasné instalace. Jeho pomník Jana Palacha je jediným Hejdukovým trvale osazeným sochařským dílem ve veřejném prostoru, a budí tak zájem architektů z celého světa.

2 / MODELY OBJEKTŮ

Objekty *Domů syna a matky* byly poprvé postaveny malou skupinkou studentů z Georgia Institute of Technology v Atlantě pod vedením profesora Jamese Williamsona v letech 1986 až 1990. Ti podle nákresů Johna Hejduka nejprve vytvořili zmenšené modely obou objektů a následně je realizovali ve skutečné velikosti. Profesor James Williamson vše ohledně této realizace konzultoval s Johnem Hejdukem.

Politická situace v tehdejším Československu se po sametové revoluci v roce 1989 změnila a v září 1991 se uskutečnila výstava děl Johna Hejduka v Jízdárně Pražského hradu, a to pod záštitou kanceláře prezidenta Václava Havla. John Hejduk již během přípravy výstavy daroval svůj návrh díla spojeného se jménem Jana Palacha Praze a lidu Československé republiky.

Realizace dřevěného modelu ve skutečné velikosti, určeného pro výstavu na Pražském hradě, se zhostila truhlářská dílna ve Vítějevsi na Svitavsku. Nad realizací a osazením v zahradě u míčovny Pražského hradu dohlížel profesor a přítel J. Hejduka James Williamson. Tyto objekty byly na místě až do roku 2000, kdy byly z důvodu degradace dřevěného materiálu odstraněny.

3 / REALIZACE POMNÍKU

O realizaci párových objektů *Domů syna a matky* v trvanlivém materiálu se v Praze začalo uvažovat od roku 2002 v souvislosti s architektonickou soutěží úpravy Palachova náměstí s Alšovým nábřežím, kterou vyhrál soutěžní návrh architektů Václava Králíčka a Stanislava Makarova. Na jaře 2014 pověřil Magistrát hl. města Prahy Galerii hl. města Prahy, již zřizuje, zahájením stavby pomníku Jana Palacha. Realizaci dohlížel profesor James Williamson, což byla Hejdukova podmínka. Výroba z kovového materiálu proběhla ve výrobně Jana Kruntoráda v Chotěboři. V říjnu 2015 dokončila Městská část Prahy 1 revitalizaci parku podle nového projektu architektonické kanceláře MCA, který vědomě navázal na výsledky předchozí soutěže. Objekty byly díky tomu umístěny do autentického prostředí života J. Palacha a byly doplněny deskou s textem básně Davida Shapira (Pohřeb Jana Palacha). Slavnostní odhalení a uvedení pomníku proběhlo dne 16. ledna 2016.

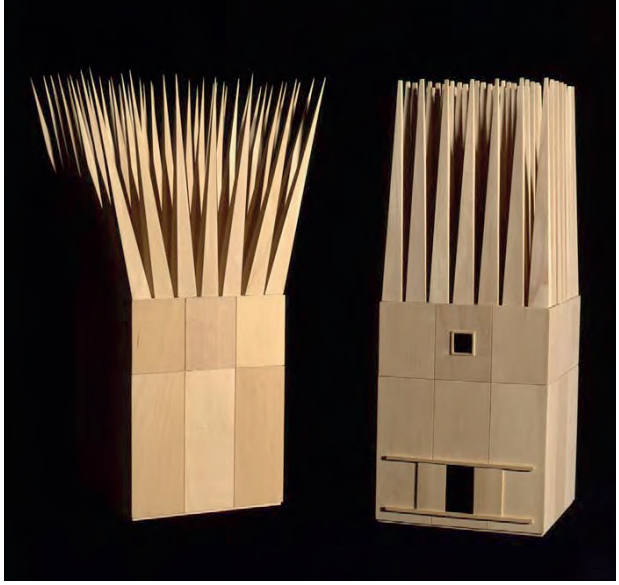

↑ malé dřevěné modely, Atlanta, 1990

↕ výstava J. Hejduka v Míčovně Pražského hradu, 1991
foto: Jaroslav Zastoupil

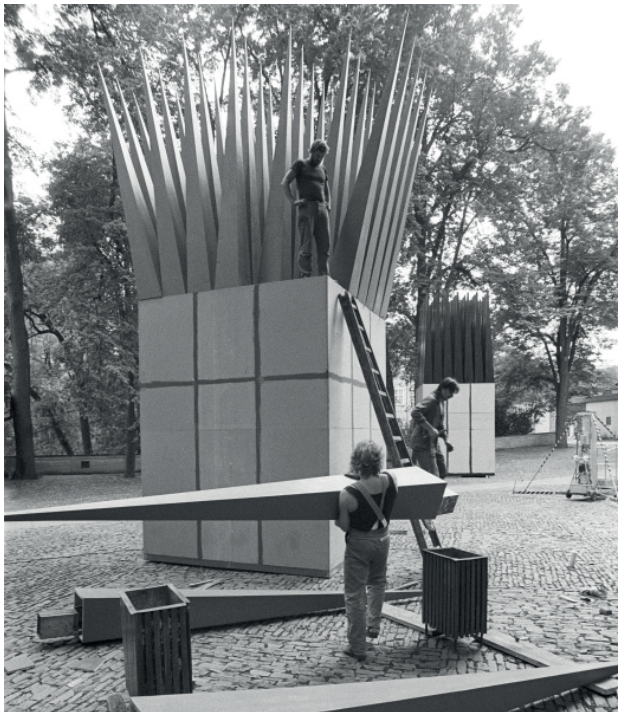

BÁSEŇ – DAVID SHAPIRO – 1969

PŘEKLAD – TOMÁŠ MÍKA – 2013

POHŘEB JANA PALACHA

KDYŽ JSEM ZAČAL S PRVNÍ MEDITACÍ
UNIKL JSEM GRAVITAČNÍ SÍLE HMOTY,
ZAKUSIL JSEM PRÁZDNOTU
A JSEM JIŽ DLOUHO MRTVÝ.

KDYŽ BYL MŮJ HLAS KONEČNĚ SLYŠET
MÁ MATKA PROPUKLA V PLÁČ:
SYNU MŮJ, DRAHÝ SYNÁČKU
NIKDY BYCH NEVĚŘILA, ŽE SE STANE TOHLE

PŮJDU ZA TEBOU.
ZAZNAMENAL MIKROFON UPROSTŘED BLÁTIVÉ BŘEČKY
PRŠELO NA DOMY
SNĚŽILO NA POLICEJNÍ AUTA.

ASTRONAUTÉ PLAKALI
NELÉTALI VZHŮRU, NIC NEZKOUMALI.
MOJE VLASTNÍ MATKA MĚLA ODVAHU, DÍVALA SE
BYL JSEM MRTVÝ A BYLO TO TAK SPRÁVNĚ.

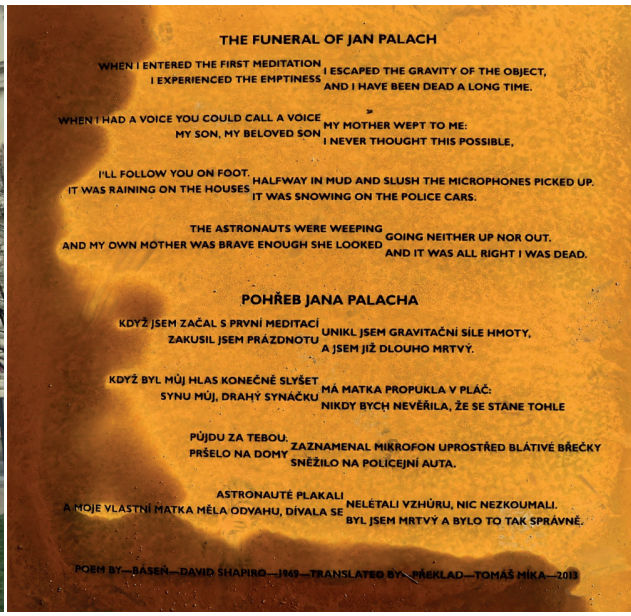

↑ pamětní deska s básní *Pohřeb Jana Palacha* od Davida Shapiro ↑

PROHLÉDNĚTE SI PEČLIVĚ OBA OBJEKTY

DŮM MATKY A DŮM SYNA

Obě struktury jsou ve vzájemné interakci, jsou od sebe vzdáleny jen několik metrů a působí jako by ustrnuly v hrozivém tanci. Objekt *Domu syna* je uzavřený, bez vchodu a východu a jeho obyvatel se nemůže podělit o svoje pocity a nikdo s ním nemůže sdílet jeho vnitřní prostor. Povrch *Domu syna* je vyroben z broušeného nerezového plechu, který jakoby září do okolí čistým světlem. Trny, které tvoří korunu objektu, jsou rozevřeny v gestu otevírajících se rukou, darování se, imanenci do prostoru, rozšíření zprávy a energie směrem do vesmíru. V druhém objektu, tedy v *Domě matky*, je malý vchod, kterým lze vstoupit a vystoupat po schodech k úzkému okénku a podívat se na *Dům syna*. *Dům matky* má střechu v podobě neostrých trnů/ostnů, které se v pocitu bolesti a úzkosti stahují k nebi. Povrch *Domu matky* tvoří speciálně upravený železný plech – corten, který má záměrně rezavějící patinu a umocňuje tak celkové působení objektu (emoce smutku, úzkosti a chátrání). Oba objekty mají na jednom boku naznačené linky, které nám připomínají lidskou tvář – u *Domu matky* je to modrá linka očí (která je zároveň úzkým okénkem) a u *Domu syna* je tato linka červená a v úrovni úst. *Dům syna* je touto „maskou tváře“ natočen směrem k Filozofické fakultě, k místu, kde Jan Palach v době svého činu studoval.

- Rozměr objektů: půdorys 2,7 x 2,7 m.
- Koruny domů mají shodně 49 trnů.
  Kovové hroty/trny měří bezmála 4 m.
- Výška každého domu je 7,3 m.

PŘÍBĚH JANA PALACHA

Jan Palach se narodil 11. srpna 1948 a zemřel 19. ledna 1969 v Praze. Byl studentem historie a politické ekonomie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, který se rozhodl pro radikální čin, během kterého se polil hořlavinou a zapálil v horní části Václavského náměstí v Praze. Tento akt vykonal na protest proti potlačování svobod a pasivnímu přístupu veřejnosti po začátku okupace Československa armádami států Varšavské smlouvy. Tuto akci provedl dne 16. ledna 1969, následně byl s rozsáhlými popáleninami převezen do nemocnice, kde po třech dnech zemřel.

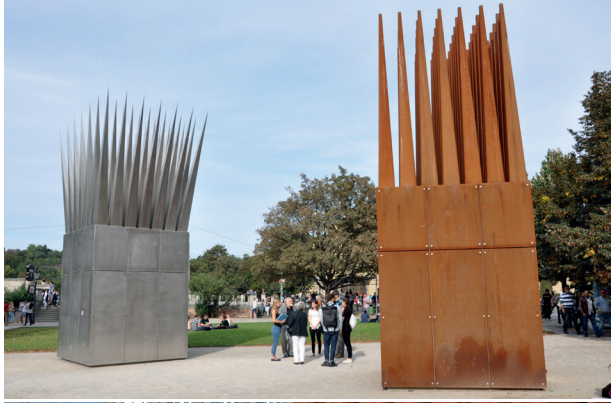

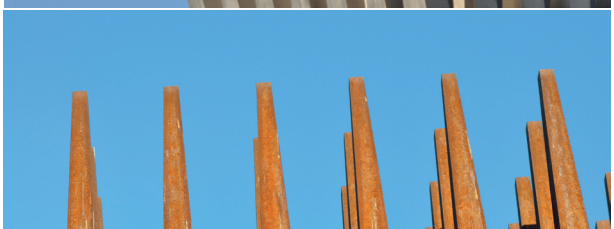

VÝTVARNÝ ÚKOL

INSPIROVANÝ POMNÍKEM J. PALACHA

- Zkus se stát na chvíli umělcem/architektem a navrhni do prostoru Palachova náměstí pomník v podobě sochy, světelného objektu nebo např. kašny, který by připomínal osobnost a odvahu Jana Palacha.
- Zamysli se nad tím, jaký bude mít tvůj objekt tvar, jakou velikost a z jakého materiálu bude vyrobený.
- Návrh můžeš doplnit i komentářem o myšlence díla a popisem jeho detailů.
- K tvorbě Ti poslouží fotografie prostoru Palachova náměstí, kterou si vytiskni a zakresluj do ní. Můžeš si ji i vytisknout vícekrát a vytvořit několik návrhů. Tvořit však můžeš i na čistý papír libovolného formátu.
- Když se budeš chtít o svá díla podělit, můžeš je vyfotit a poslat mailem na adresu: **edukace@ghmp.cz**. Budeme z nich mít v Galerii hlavního města Prahy velkou radost.

CO BUDEŠ K TVORBĚ POTŘEBOVAT

- vytištěné fotografie prostoru Palachova náměstí (příloha edukačního listu)
- fixy – vhodné jsou černé, stříbrné a zlaté. Použít můžeš i barevné fixy nebo pastelky

SLOVNÍČEK

- **skica** = předběžná kresba, prvotní náčrt nějakého uměleckého nápadu nebo rychlý lehký záznam viděného
- **pomník** = umělecký objekt, který má lidem připomínat důležitou osobu nebo významnou událost. Když chce sochař vytvořit pomník, vytvoří si nejprve jeho zmenšeninu, aby si pečlivě prohlédl vzájemné velikosti proporcí a jejich působení. Podoba pomníků může být různá, od velmi realistického vyjádření až k abstraktnímu pojetí

návrhy z proběhlých workshopů pro inspiraci

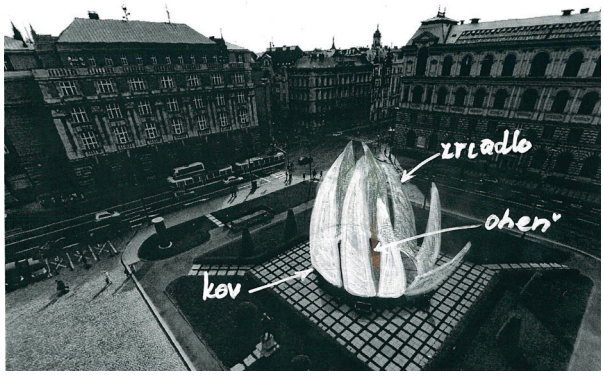

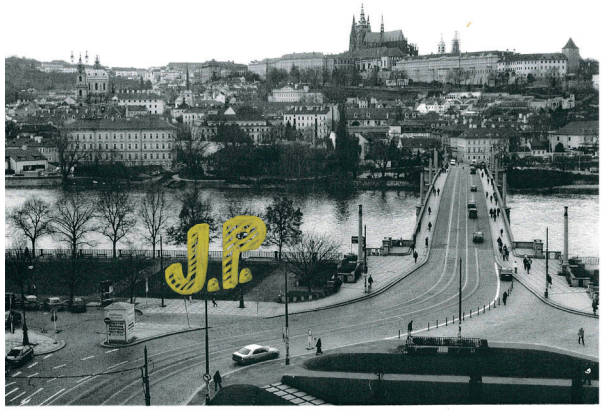

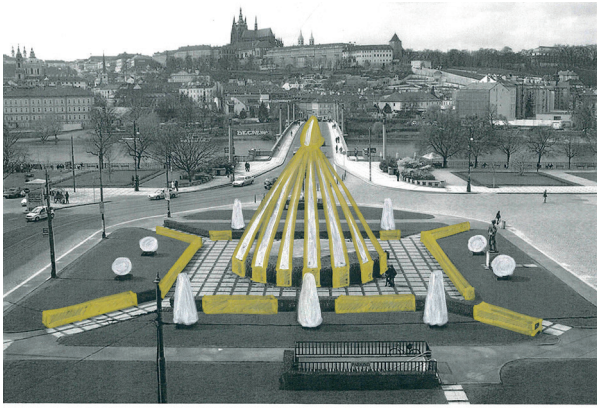

- **imanence** = z latinského „in-manere“ označuje to, co nepřesahuje, nýbrž zůstává, trvá, je obsaženo uvnitř. Odtud (něčemu) imanentní znamená v něčem obsažené, zahrnuté a opakem je transcendence (přesah, přesahování) a transcendentní

Jako doprovodný edukační materiál vytvořilo **Edukační oddělení GHMP.**